

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ГАЛУЗІ РОЗСАДНИЦТВА УКРАЇНИ

В.М. КОСТЕНКО, доктор філософії
Інститут садівництва (ІС) НААН України,
03027, Київ-27, вул. Садова, 23,
e-mail: kvn.kostenko@ukr.net

О.В. ІВАНОВА, кандидат педагогічних наук, доцент
Київський національний університет ім. Т. Шевченка,
01003, Київ-03, вул. Володимирська, 60

І.В. ІВАНОВА, студентка
Національний університет біоресурсів і природокористування,
03040, Київ-40, вул. Васильківська, 17

*Проаналізовано специфіку технологій виробництва садивного матеріалу пло-
дових культур і винограду. Надано перелік галузевих нормативно-правових
документів. Представлено дані щодо державної фінансової підтримки галузі
садівництва. Визначено проблемні питання розсадництва, які ще потребу-
ють вирішення на законодавчому рівні. Обґрунтовано необхідність переходу
розсадницьких господарств на вирощування безвірусного садивного матеріа-
лу. Надано конкретні пропозиції, котрі необхідно внести у вигляді чергових
змін до законодавства України.*

Ключові слова: галузь, розсадництво, садивний матеріал, саджанці, біотехноло-
гічний комплекс, in vitro, законодавство, державна підтримка.

Розсадництво є вагомою для економіки України галуззю сільського господа-
рства з особливостями технологій, організаційних структур, матеріально-
технічних засобів виробництва, котра здатна забезпечувати державу садивним
матеріалом, як основного засобу підвищення врожайності плодово-ягідних
культур, винограду і хмелю для задоволення як внутрішніх потреб, так і для
підвищення експортного потенціалу країни.

Використання високоякісних саджанців високопродуктивних сортів на-
лежить до основних факторів інтенсифікації вирощування сільськогоспа-
дарських культур. З огляду на це в країні значна увага сьогодні приділяється
даній галузі і в подальшому роль її буде ключовою у збільшенні валових
зборів продукції вищезазначених галузей та підвищення показників якості,
що відповідають вимогам світових стандартів.

Важливою складовою розвитку даних галузей має стати сертифікова-
на продукція плодово-ягідних, виноградних і хмелярських розсадників,
науково-технологічні засади яких були створені в Україні у 80-90-х роках
минулого сторіччя, і впроваджені у 2000-2010 рр. Основою сертифікації є
генетичний та санітарний контроль за садивним матеріалом на європейсь-
ких засадах, що забезпечує значне підвищення його виходу, значно поліп-
шує якість урожаю.

Основні засади вирощування та обігу садивного матеріалу, а також порядок здійснення державного контролю за ними на даний час визначаються Законом України «Про насіння і садивний матеріал» [1].

Господарсько-економічні та організаційно-правові відносини в галузі в сьогодишніх умовах формування ринкових відносин у державі регламентуються такими законами України: «Про внесення змін до деяких законів України щодо приведення законодавства України у сфері насінництва та розсадництва у відповідність з європейськими та міжнародними нормами і стандартами», «Про охорону прав на сорти рослин», «Про державну систему біобезпеки при створенні, випробуванні, транспортуванні та використанні генетично модифікованих організмів», «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», а також рядом Постанов Кабінету Міністрів України та наказів центральних органів виконавчої влади [2].

Виробництво плодово-ягідного садивного матеріалу в Україні зумовлено потребою самих виробників у саджанцях. За останні два роки в сільсько-господарських підприємствах значно зросли площі насаджень малини, лопхони, чорної смородини та порічок і суниці садової. Потреба в садивному матеріалі для цих культур спонукала виробників до закладання маточників і вирощування власних саджанців. Підприємці завозять вихідний садивний матеріал, вносять до Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні, висаджують його весною та восени попередньо підготувавши ділянки. Згодом вони отримують садивний матеріал з коефіцієнтом розмноження 25-30 штук. Якщо вихідний матеріал був високої сортової категорії, а агротехніка на належному рівні, то ці саджанці ні в чому не поступаються і навіть мають переваги порівняно з імпортованими. Такий шлях обирає більшість спеціалістів з розсадництва, які вирощують куштові ягідники та суницю садову. Позитивними чинниками є створення лабораторій *in vitro*, будівництво стаціонарних теплиць і майданчиків для розмноження саджанців із закритою кореневою системою. При виробництві садивного матеріалу плодових культур потрібно заздалегідь визначити стратегію розвитку підприємства, закласти маточники різних порід оздоровленим матеріалом класу «базовий», чітко визначившись із сортовим асортиментом і передбачивши потреби ринку в майбутньому [3].

В республіках колишнього СРСР та в нашій країні у різні роки районовані понад 450 сортів української селекції. До Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні, внесено переважну більшість сортів плодових, ягідних і горіхоплідних культур, створених в Інституті садівництва НААН та інших наукових установах держави [4].

Для вирощування саджанців плодово-ягідних культур у кожному розсаднику закладаються шкілька сіянців для вирощування підшеп, розсадник саджанців (ділянка формування), маточно-відсадкова ділянка вегетативно розмножувальних слаборослих або карликових рослин, а також ягідних культур відсадками і живцями, маточний сортовий сад для отримання чистосортних живців, маточний насінневий сад, ділянка розмноження суниці розсадою, ділянка розмноження куштових ягідних культур живцями та/або відсадками [5].

Щодо винограду, існують два типи його розмноження: польовий і вегетативний. У дикому вигляді у природних умовах ця культура розмножується насінням. Нові рослини з насіння відрізняються від батьківських форм. То-

му цей спосіб використовують виключно селекціонери при виведенні нових сортів, застосовуючи метод польової гібридизації.

Особливість вегетативного розмноження полягає в тому, що нова рослина виникає з будь-якої вегетативної частини материнської та є її генетичною копією. Розмноження винограду можливе відсадками, живцями та щепленням. Після навали в кінці минулого сторіччя на виноградники європейського континенту філоксери, щеплення стало основним способом розмноження даної культури, суттю якого є поєднання двох або декількох чубуків – прищепи та підщепи, які зростаються в результаті утворення раневої тканини – калюсу. Він виникає в місцях з'єднання компонентів під дією ранового подразнення чубуків. При вирощуванні виноградних саджанців на філоксеростійких підщепах щеплення проводять у приміщенні спеціальними машинами, а іноді вручну з подальшою стратифікацією, загартуванням і висаджуванням щеп у шкілку чи на постійне місце. При цьому види даної операції бувають різноманітні, а саме: надземна врозщип, підземна периферійна врозщип, підземна вприклад, підземна на окреме коріння, підземна простою копулірвою, комбінована окремим живцем на зелений пагін, комбінована на відсадкових саджанцях, зеленим живцем на зелений пагін в розщип або вприклад, майорська щепка, окуліровка щитком з вічок вприклад тощо [6].

Для виробництва садивного матеріалу винограду з метою створення промислових насаджень і задоволення потреб населення в кожному розсаднику закладаються маточники прищепних лоз, такі ж насаджень підщепних лоз, шкілка для вирощування щеплених та/або кореневласних саджанців.

Крім того, зводяться будівлі з відділеннями – приміщення для зберігання підщепних і підщепних лоз, вимочування та обеззаражування їх перед щепленням, щеплення компонентів, обладнуються стратифікаційні камери з регульованим середовищем за показниками температури та вологості, теплиці для загартування щеп.

Галузевою Програмою розвитку садівництва України на період до 2025 року, затвердженою спільним наказом Мінагрополітики та Української академії аграрних наук від 21 липня 2008 р., № 444/74, було визначено щорічні обсяги закладення садів та ягідників для забезпечення потреб переробної промисловості і населення у вітамінній продукції за науково обґрунтованими нормами споживання [7]. При цьому, відповідно до розрахунків, зазначених у цій Програмі, для насичення внутрішнього продовольчого ринку конкурентоспроможними продуктами та повного забезпечення ними потреб населення за фізіологічними нормами, а також розширення їх експорту, щорічна потреба в посадці плодкових і ягідних насаджень в Україні становить 21 тис. га, з яких 11 тис. для відтворення плантацій, непродуктивних за віком, та 10 тис. для розширення наявних площ. Відповідно щорічна потреба в садивному матеріалі складає 23,8 млн. шт. плодкових, 33,6 млн. шт. ягідних культур і 75 млн. шт. розсади суниці, з них для плодкових 60-70 % на карликових і напівкарликових підщепах для забезпечення закладення промислових садів інтенсивного типу, а решта також і на сильнорослих підщепах для задоволення потреб населення [7].

З урахуванням втрати українськими виробниками російського ринку значна частина товаровиробників розпочала переорієнтацію виробництва на західні та азійські, завоювання яких на відміну від російського вимагає значних капіталовкладень, спрямованих на дотримання високих стандартів

якості продукції. Першочергово капіталовкладень вимагають технології виробництва садивного матеріалу високих селекційних технологій, оскільки висаджені ним сади здатні давати продукцію, спроможну конкурувати з іноземною.

Необхідність переходу розсадницьких господарств на виробництво безвірусного стандартного садивного матеріалу, адаптованого до ґрунтових і кліматичних умов конкретної зони, вимагає закладення в Україні нових маточних насаджень плодкових і ягідних порід, створення маточно-насіньових і маточно-живцевих садів та розсадників для вирощування необхідної кількості саджанців сучасного породно-сортового складу. Тому особливо перспективними у промисловому садівництві є технології отримання безвірусних базових клонів, оздоровлення їх в культурі *in vitro* та подальше прискорене розмноження із застосуванням класичних та біотехнологічних методів.

На сьогодні частка безвірусного садивного матеріалу в розсадництві України становить, %: зерняткових культур – 5,7, кісточкових – 6,8, горіхоплідних – 1,2, ягідних куштових – 15,6, суниці – 41,1. Проте вже тепер 100 % промислових плодово-ягідних насаджень України повинні бути закладені оздоровленим безвірусним садивним матеріалом.

Зважаючи на необхідність підвищення продуктивності галузі садівництва нашої країни шляхом забезпечення вітчизняних розсадницьких господарств саджанцями, вирощеними на безвірусній основі не нижче категорії «базовий», щоб закладати маточники для подальшого виробництва ними високоякісного садивного матеріалу ІС НААН потребує інвестиції, щоб завершити будівництво біотехнологічного тепличного комплексу з вирощування та прискореного тиражування базових безвірусних саджанців. Такі комплекси успішно працюють у Нідерландах, Німеччині, Італії, Франції та інших країнах і Україна зараз змушена закуповувати продукцію в цих виробників. Зі створенням згаданого комплексу в нашій країні відбудеться імпортозаміщення садивного матеріалу та з'явиться можливість для вітчизняних виробників саджанців та розсади бути конкурентоспроможними на світових ринках.

Проект вищезазначеного комплексу розроблено в ІС НААН на замовлення Міністерства аграрної політики і продовольства України у 2008 році, у 2012 розпочато його будівництво, однак через брак коштів з 2013 р. припинено. Кошторисна вартість комплексу в цінах 2019 року складає 215,0 млн. грн, в тому числі теплиць і додаткових приміщень 200,0 млн., дообладнання діючих лабораторій мікроклонального розмноження і діагностики фітопатогенів (система ПЛР у реальному часі, генетичний аналізатор, секвенатор, система підготування води і очищення повітря) – 15,0 млн. Виконано робіт на суму 15 млн. грн.

Загальна площа теплиць – 10580 м², додаткових приміщень – 6000 м², а всього під забудову – 24000 м².

Проектом визначено такі функціональні властивості комплексу:

- утримання бази безвірусних клонів плодкових та ягідних культур;
- діагностика вірусних хвороб (утримання інфікованих клонів та індикаторних рослин);
- проведення оздоровлення господарсько цінних сортів із застосуванням метода термотерапії, хемотерапії та культури *in vitro*;
- прискорене розмноження рослинного матеріалу у вищезазначеній культурі.

- турі за допомогою зеленого живцювання та здерев'янілими живцями;
- пристосування рослин після культури *in vitro* та дорошування до стандартних показників;
- збереження виробленого базового матеріалу до моменту реалізації.

Техніко-економічні показники комплексу такі:

Річний випуск товарної продукції категорії «безвірусний», «базовий» матеріал дорівнюватиме: розсада суниці – до 1,0 млн. шт., саджанці кущових ягідних культур – 220 тис.; рослини малопоширені в культурі, – 20 тис., клонові підщепи зерняткових – 120 тис., клонові підщепи кісточкових – 200 тис., насінневі підщепи – 60 тис., вічка плодкових культур – до 500 тис.

Річна вартість виробленої продукції – 28 3 млн. грн., річна собівартість її – 16,5 млн., річний прибуток – 11,8 млн.

Виробництво базового матеріалу у вищезазначених обсягах дасть можливість щорічно закладати: маточні насадження суниці – 40,0 га, базові маточки кущових ягідних культур – 11,0, рослин, малопоширених в культурі 1,0, клонових підщеп зерняткових культур – 5,5, клонових підщеп кісточкових культур – 9,0 га, вирощувати 0,5 млн. елітних саджанців, у т. ч. близько 60 тис. для створення маточно-живцевих садів.

Зазначені обсяги виробництва дозволять до 2025 року підвищити продуктивність насаджень на 30-50 % і конкурентоздатність вітчизняної продукції розсадництва на внутрішньому та зовнішньому ринках і дадуть поштовх створенню нових робочих місць у сільській місцевості, позитивно вплинуть на розвиток її інфраструктури, а також забезпечать додаткові надходження коштів у вигляді податків до місцевих і державного бюджетів.

На сьогодні закладання багаторічних насаджень плодкових, ягідних, горіхоплідних, рослин малопоширених в культурі, винограду і хмелю проводиться переважно сертифікованим садивним матеріалом згідно з проектно-кошторисною документацією на їх створення та зрощення. Експертизу такої документації на закладення виноградників технічних сортів виконує центральний орган виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики у сфері нагляду (контролю) в агропромисловому комплексі [8]. При цьому слід зазначити, що вирощування багаторічних культур є найбільш енергоємним стосовно затрат, наприклад, технологія закладення виноградників і догляду за їх кущами до вступу у плодоношення становить 326,8 тис. мДж/га, в тому числі передсадивна підготовка ґрунту – 70,0 тис., садіння винограду – 54,1 тис., догляд за плантаціями у перший рік вегетації – 6,5 тис., спорудження шпалери, встановлення приштамбових кілків – 147,9 тис., догляд за виноградниками на другий рік вегетації – 12,2 тис., на третій рік – 12,9 тис., на четвертий – 23,1 тис. [9].

Держава надає фінансову підтримку і суб'єктам господарювання, котрі висаджують сертифікованим садивним матеріалом молоді сади, ягідники, виноградники та хмільники, застосовуючи механізм, визначений у Постанові Кабінету Міністрів України, № 587, від 15 липня 2005 р. «Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для розвитку виноградарства, садівництва і хмелярства» [10].

У 2018 році за бюджетною програмою освоєно 394,3 млн. гривень, які були спрямовані на компенсацію витрат на придбання садивного матеріалу 167 суб'єктами господарювання в сумі 260,4 млн. гривень (закладено 3671 га плодово-ягідних насаджень і 229 га виноградників) та інші напрямки. У 2019 р. садівників, виноградарів та хмелярів було профінансовано на суму

397,9 млн. Фінансування здійснювалося на придбання садивного матеріалу, будівництво холодильників з регульованим газовим середовищем та об'єктів із заморожування плодово-ягідної продукції, придбання ліній товарної обробки плодів, механізмів для проведення технологічних операцій у хмелярстві (ліній та обладнання для гранулювання хмелю), обладнання для сублімаційного висушування фруктів. За садивний матеріал спрямовано кошти 112 суб'єктам господарювання в сумі 119,8 млн. гривень. У 2020 році на зазначені цілі також була передбачена сума 400 млн. грн., фактично суб'єкти господарювання профінансовані на суму 290 млн., у тому числі за саджанці – 165,4 млн., на спорудження шпалери – 16,7 млн., встановлення систем краплинного зрошення – 17,8 млн.

Відповідно до чинного законодавства на 2021 р. передбачена сума державної підтримки галузей садівництва, виноградарства та хмелярства 450 млн. грн.

Така допомога сприяє:

- фінансовій підтримці суб'єктів господарювання, котрі до вступу у плодоношення багаторічних культур не могли отримувати дохід;
- інтенсифікації виробництва за рахунок перезакладення старих, малопродуктивних садів і ягідників на насадження інтенсивного типу;
- збільшенню обсягів виробництва: садивного матеріалу, плодово-ягідної та виноградної продукції для задоволення потреб населення та переробної галузі;
- зростанню надходжень податків до місцевих і державного бюджетів, а також кількості робочих місць у сільській місцевості та в суміжних виробництвах (проектні роботи, матеріали для шпалери, краплинного зрошення тощо);
- скороченню видатків бюджету (допомога по безробіттю);
- забезпеченню максимального рівня імпортозаміщення плодів зерняткових культур за підтримки з 2009 року будівництва холодильників з РГС.

При цьому виробники садивного матеріалу зобов'язані вирощувати саджанці сортів, внесених до Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні, в обсязі, визначеному ліцензійним договором, додержуватися технологічних і методичних вимог до розсадництва щодо збереження сортової чистоти, біологічних і урожайних властивостей сорту, а також встановленого порядку пакування, маркування, транспортування та зберігання саджанців відповідно до вимог нормативно-правових актів і стандартів, гарантувати відповідність садивного матеріалу, що підлягає реалізації, вимогам до сортової чистоти (типовості), зазначеним у сертифікатах на нього, відшкодувати матеріальні збитки споживачу в разі реалізації йому некондиційних саджанців.

Основні принципи виробництва та обігу садивного матеріалу, а також порядок здійснення державного контролю за їх виконанням визначені в Законі України «Про насіння і садивний матеріал», Законом України № 864-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 08.12.2015 р.

Законодавство України у сфері насінництва і розсадництва та охорони прав на сорти рослин було приведено у відповідність до європейських і міжнародних вимог.

Внесено ряд змін до чинного законодавства, а саме:

- вимоги про атестацію суб'єктів насінництва та розсадництва замінено

простішою системою реєстрації виробників насіння та садивного матеріалу в державному реєстрі вищевказаних суб'єктів за декларативним принципом;

- для зменшення витрат суб'єктів насінництва та розсадництва передбачено визнання в Україні сертифікату на насіння Міжнародної асоціації з контролю за якістю насіння (ІСТА) та сертифікату на насіння Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), до насінневих схем яких приєдналась Україна, що скасовує в ній необхідність здійснення повторної (додаткової) сертифікації;
- уточнено порядок та умови видачі підтвердження на ввезення в Україну та вивезення зразків насіння та садивного матеріалу і приведено у відповідність із європейським законодавством базову термінологію Закону України «Про насіння і садивний матеріал»;
- створено конкурентне середовище для надання послуг сертифікації у сфері насінництва через органи з оцінки відповідності та незалежних аудиторів із сертифікації;
- Держпродспоживслужба, як орган контролю, реалізує державну політику у сфері насінництва та розсадництва, а саме: здійснює державний контроль за дотриманням вимог законодавства у вищеназваній сфері та за обігом насіння і садивного матеріалу на території України;
- змінено, починаючи з 2017 року, систему сертифікації насіння;
- встановлено строки дії сертифікатів, що засвідчують сортові якості насіння або садивного матеріалу та причини їх скасування [11].

Однак головною проблемою щодо галузі розсадництва багаторічних рослин є те, що вона змушена функціонувати у відповідності до норм Закону України «Про насіння і садивний матеріал», у якому, наприклад, чинні норми, терміни та визначення як при його розробленні, так і при внесенні змін напрацьовувалися для рослин, які розмножуються генеративним шляхом (зернових та інших культур, що використовують у рільництві), без урахування вимог галузі, що займається розмноженням багаторічних культур вегетативним способом (виноград, плодові, ягідні, горіхоплідні, рослини, малопоширені в культурі, тощо), в той час як у країнах ЄС, садивний матеріал багаторічних культур на відміну від української класифікації, поділяється на такі категорії: кандидат (*candidate*), передбазовий (*Pre-basic*), базовий 1 (*Basic-1*), базовий 2 (*Basic-2*) та сертифікований (*Certified*).

Норми чинного Закону України «Про насіння і садивний матеріал» від часу набрання ним чинності не влаштували в повній мірі учасників ринку розсадництва. Тому, оскільки Закон окреслює в основному межі правового поля для діяльності суб'єктів господарювання, котрі займаються виробництвом насіння, Інститут садівництва НААН та інші профільні наукові установи, галузеві громадські організації та провідні розсадницькі підприємства вважають одним із першочергових важливих аспектів розвитку садівництва на сьогодні приведення плодово-ягідного, виноградарського та хмелярського розсадництва у відповідність з європейськими регламентами щодо виробництва садивного матеріалу за європейськими та світовими стандартами.

З метою оптимізації процесу пристосування вітчизняного законодавства до норм ЄС Наказом Мінагрополітики України від 07 травня 2015 р., № 177, було утворено робочу групу з напрацювання проекту нормативно-правового акта щодо регулювання діяльності галузі розсадництва, куди ввійшли керівництво та спеціалісти профільного департаменту цього міністерства та

Держсільгоспінспекції України, а також співробітники галузевих науково-дослідних установ і представники виробництва.

Зусиллями робочої групи та залучених працівників наукових установ і керівників розсадницьких господарств, які готові представляти розсадництво України на міжнародному ринку, було розроблено проект Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про насіння і садивний матеріал», метою якого є сприяння підвищенню ефективності ведення розсадництва, виходу вітчизняних виробників садивного матеріалу на сучасний рівень за показниками якості і фітосанітарної чистоти, спрощенню підприємництва за рахунок поліпшення існуючих правових норм, які регулюють правовідносини в галузі розсадництва шляхом імплементації до законодавства Європейського Союзу.

У цьому проекті Закону України запропоновано ряд змін, зокрема:

- приведення у відповідність до міжнародних вимог визначення категорій садивного матеріалу плодкових, ягідних, горіхоплідних культур, винограду і хмелю (добазовий, базовий, сертифікований, стандартний), фітосанітарного статусу (безвірусний, тестований на віруси), інших термінів та визначень, що стосуються розсадництва;
- впровадження для садивного матеріалу перелічених культур і категорій Директив Ради ЄС, які регламентують ведення розсадництва у країнах Європейського Союзу;
- засвідчення товарних якостей садивного матеріалу відповідним супровідним документом виробника замість проведення процедури сертифікації з наданням відповідного сертифікату центральним органом виконавчої влади;
- використання саджанців багаторічних рослин, сорти яких не занесені до Державного реєстру сортів рослин, придатних для поширення в Україні, але внесені до відповідних каталогів і реєстрів країн ЄС, Австралії, Канади, США, для створення промислових насаджень без права на державну підтримку, розмножування цих сортів та обов'язкового наукового супроводу їх вирощування профільною науковою установою;
- створення окремих реєстрів виробників садивного матеріалу та реєстрів сертифікатів на нього.

У зазначеному проекті Закону передбачається імплементація законодавства Європейського Союзу в умовах України, що сприятиме ефективному веденню розсадництва, виходу вітчизняних виробників садивного матеріалу на сучасний рівень за показниками якості і фітосанітарної чистоти, спрощенню ведення підприємництва за рахунок вдосконалення існуючих правових норм, які регулюють правовідносини у вищезазначеній галузі.

Цей проект спрямований на врегулювання діяльності розсадництва. Норми чинного Закону України «Про насіння і садивний матеріал» не повною мірою відповідають вимогам галузі, що займається розмноженням сільськогосподарських рослин вегетативним способом, оскільки він розроблявся переважно для рослин, які розмножуються генеративно (зернових культур), без урахування вимог до садівництва, виноградарства та хмелярства, котрі вирощують рослини, що розмножуються вегетативним способом (плодові, ягідні, горіхоплідні культури, виноград, хміль).

Крім того, положення вищезазначеного Закону в частині розсадництва не відповідають вимогам директив ЄС, що у значній мірі заважає ефективному веденню виробництва садивного матеріалу перелічених культур і не

дозволяє вітчизняному садивному матеріалу багаторічних рослин вийти на сучасний рівень за показниками якості і фітосанітарної чистоти і бути конкурентоспроможним на зовнішніх ринках. Більше того, питання фітосанітарної чистоти чинним законом взагалі не визначено, що є неприпустимим для сучасного розсадництва. Відсутність законодавчого регулювання зазначеного питання ставить під сумнів заявлені виробниками категорії всього садивного матеріалу, що вирощується в Україні.

Необхідність внесення змін до Закону обумовлена відмінностями між насінництвом однорічних, переважно зернових культур, та розсадництвом, що базується на біологічних особливостях процесу їх репродукції. Істотно різняться також технологічні особливості етапів розмноження багаторічні та однорічні культури, а поняття фітосанітарної сертифікації та отримання садивного матеріалу, вільного від вірусних і фітоплазмових хвороб, принципово технологічно відрізняється від відповідного поняття в насінництві.

Підтвердженням негативного впливу чинного Закону на галузь розсадництва є зменшення кількості розсадницьких господарств за період 2011-2019 років більше, ніж у 2,5 раза – з 241 у 2011 до 91 у 2019 р. та відповідно скорочення вирощування саджанців плодових культур і винограду за цей же період більш, ніж у 6 разів. Це, безперечно, вплинуло на бюджетну та соціальну сфери – недоотримані фінансові надходження від податків до місцевих і державного бюджетів, значне зменшення кількості робочих місць, занепад інфраструктури в сільській місцевості тощо.

Виходячи із зазначеного, можна зробити такі висновки. Законами України № 864-VIII від 08.12.2015, ВВР, 2016, № 4, ст. 39 № 2530-VIII від 06.09.2018, ВВР, 2018 років, № 41, ст. 320, було змінено Закон України «Про насіння і садивний матеріал» і цим фактично законодавство України у сфері насінництва та охорони прав на сорти рослин приведено у відповідність до європейських та міжнародних вимог. Нормативно-правову базу насінництва адаптовано до міжнародних норм і стандартів. Змінено державні стандарти на насіння.

Разом з тим, у промисловому садівництві, виноградарстві та хмелярстві нашої країни накопичилася ціла низка кризових явищ, пов'язаних зі значним скороченням обсягів виробництва плодів, ягід, винограду і хмелю, що призвело до загострення соціальних проблем, росту збитковості вказаних галузей і неплатоспроможності населення, втрати мотивації до продуктивної праці. Серед найважливіших чинників забезпечення ефективного функціонування галузей слід виділити підвищення конкурентоспроможності плодоягідної продукції. Перший крок для глобального вирішення цього питання є виробництво високоякісного садивного матеріалу для закладення за новітніми технологіями високопродуктивних садів, ягідників, виноградників і хмільників. Оскільки чинні норми зазначеного Закону не відповідають у повній мірі вимогам галузі, що займається розмноженням сільськогосподарських рослин вегетативним способом, фахівці профільного міністерства в тісному співробітництві з науковцями галузевих наукових установ і працівниками громадських організацій та провідних підприємств розробили проект Закону України «Про зміни до Закону України «Про насіння і садивний матеріал», спрямований на врегулювання діяльності галузі розсадництва, котра на даний час функціонує у відповідності до Закону України «Про насіння і садивний матеріал».

Крім того, положення чинного закону не повністю відповідають євро-

пейським критеріям ведення розсадництва та містять ряд суперечливих положень і трактувань, що в значній мірі заважає ефективному веденню виробництва садивного матеріалу плодкових, ягідних, декоративних культур, винограду і хмелю і не дає можливості вітчизняному садивному матеріалу багаторічних культур вийти на сучасний рівень за показниками якості і фітосанітарної чистоти і бути конкурентоздатним на зовнішніх ринках.

Проектом Закону України «Про зміни до Закону України «Про насіння і садивний матеріал» зокрема визначено правові та організаційні засади функціонування ринку садивного матеріалу багаторічних рослин, вимоги щодо його вирощування, обігу, сортових і фітосанітарних характеристик, а також повноваження державних органів права та обов'язки юридичних і фізичних осіб у сфері обігу садивного матеріалу, здійснення державного контролю.

Метою вказаного проекту є гармонізація українського законодавства із законодавством Європейського Союзу, зокрема врахування вимог директив ЄС (Council Directive 2008/90/EC of 29 September 2008 on the marketing of fruit plant propagating material and fruit plants intended for fruit production, Council Directive 68/193/EEC of 9 April 1968 on the marketing of material for the vegetative propagation of the vine, Council Directive 2002/11/EC of 14 February 2002 amending Directive 68/193/EEC on the marketing of material for the vegetative propagation of the vine and repealing Directive 74/649/EEC, Council Directive 98/56/EC of 20 July 1998 on the marketing of propagating material of ornamental plants), сприяння ефективному веденню розсадництва, виходу вітчизняних товаровиробників на сучасний рівень виробництва за показниками якості і фітосанітарної чистоти, спрощення ведення підприємства у садівництві, виноградарстві та хмелярстві за рахунок удосконалення існуючих правових норм, які регулюють правовідносини в галузі розсадництва.

Прийняття цього Закону Верховною Радою України буде сприяти підвищенню конкурентоспроможності садивного матеріалу вітчизняного виробництва не лише на внутрішньому, а й на світових ринках.

Список використаної літератури

1. Закон України «Про насіння і садивний матеріал». URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/411-15> [дата звернення: 16.02.2021].
2. Діюча нормативно-правова база в насінництві та розсадництві. URL: <https://consumerhm.gov.ua/2-bez-katehorii/119-diyucha-normativno-pravova-baza-v-nasinnistvi-ta-rozsadnitstvi> [дата звернення: 25.02.2021].
3. Безолук Б. Плодово-ягідне розсадництво в Україні: Чому не працює мантра «Купуй українське»? URL: <https://ukrsadprom.org/blog/plodovo-yagidne-rozsadnytstvo-v-ukrayini-chomu-ne-pratsyuє-mantra-kupuj-ukrayinske-interv-yu-b-bezolyuka-zhurnalu-sadi> [дата звернення: 18.03.2021].
4. Литовченко О.М., Павлюк В.В., Омельченко І.К. Кращі сорти плодкових, ягідних і горіхоплідних культур української селекції. К. : Преса України, 2011. 144 с.
5. Справочник садовода / И.Ф. Дуброва и др. Москва : Сельхозгиз, 1954. 232 с.
6. Виноградарство Крыма / А.П. Дикань и др. Симферополь: Бизнес Информ, 2001. 408 с.

7. Галузева програма розвитку садівництва України на період до 2025 року. К. : СПД Жителів С.І., 2008. 76 с.
8. Коваленко Т. Насінництво та розсадництво в Україні : новели правового регулювання. *Юридичний вісник України*. 2016. 23-31 грудня. С. 18-19.
9. Костенко В.М. Розробка енергозберігаючих прийомів закладення виноградників та виробництва садивного матеріалу винограду : дис. ... канд. с.-г. наук. URL: <http://www.disslib.org/rozrobka-enerhozberihajuchykh-priyomiv-zakladannja-vynohradnykiv-ta-vyrobnytstva.html> [дата звернення: 04.04.2021].
10. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для розвитку виноградарства, садівництва і хмелярства : постанова Кабінету Міністрів України № 587 від 15.07.2005. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/587-2005-%D0%BF#Text> [дата звернення: 10.03.2021].
11. Про внесення змін до деяких законів України щодо приведення законодавства України у сфері насінництва та розсадництва у відповідність з європейськими та міжнародними нормами і стандартами: Закон України від 8 грудня 2015 р. № 864-VIII. Відомості Верховної Ради, 2016, № 4. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/864-19#Text> [дата звернення: 28.04.2021].

LAWFUL REGULATION OF THE NURSERY BRANCH IN UKRAINE

V.M. KOSTENKO, PhD

Institute of Horticulture, NAAS of Ukraine,
03027, Kyiv-27, 23, Sadova st.,
e-mail: kvn.kostenko@ukr.net

O.V. IVANOVA, PhD, Docent

Taras Shevchenko National University of Kyiv,
01003, Kyiv-03, 60, Volodymyrivska st.

I.V. IVANOVA, student

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine,
03040, Kyiv-40, 17, Vasylykivska

The authors have analyzed the role of the nursery practice in the agricultural economics of Ukraine. The specificity of the technologies, organizational structures has been described as well as the material means of the production of the planting stock of the fruit and small fruit crops and grape. The comprehensive enumeration of the legislative acts and normative and lawful documents has been presented with which the state regulates the economic and organizational and lawful relations in the above mentioned industries. The latest three years data have been presented concerning the state financial support of the economic agents that establish young orchards, vineyards and hop gardens.

The purpose and state have been noted of building the scientific-manufacturer biotechnological hothouse complex for the production of the high quality basic material on the basis of the principal scientific institution of the horticultural branch – Institute of Horticulture of NAAS of Ukraine.

The calculations have been presented contained in the Programmer of the Development of the Horticulture of Ukraine up to 2025 as regards the necessity of planting new orchards and small fruit plantations in order to meet the needs of the population and processing enterprises and increase the vitamin product's export. The analysis was carried out of the indices of the energy expenditures on the establishment of a hectare of a grape plantation. The methods of the perennial crops growing reproduction have been depicted. The necessity of the transfer of the nursery, farms on the virus-free standard planting stock adapted to the soil and climatic conditions of the concrete region has been substantiated as well as of the establishment of new parental plantation of fruit and small fruit crops and grape, creation of parental-seed and parental-cutting gardens, of parental gardens of the grapevine rootstocks and graft sticks and nurseries for manufacturing of the necessary amount of the planting stock of the modern crop and varietal composition in Ukraine. The analysis has been conducted of the changes in the legislature of Ukraine which could be useful for seed growing. The problems of the nursery sector have been determined that require solving yet at the legislative level. The concrete propositions must be presented in the form of the recurrent changes in the law of Ukraine 'On Seeds and Planting Stock'.

Key words: branch, nursery practice, planting stock, planting trees, biotechnological complex, in vitro, law, state support.

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ОТРАСЛИ ПИТОМНИКОВОДСТВА УКРАИНЫ

В.Н. КОСТЕНКО, доктор философии
Институт садоводства НААН Украины,
03027, Киев-27, ул. Садовая, 23,
e-mail: kvn.kostenko@ukr.net

О.В. ИВАНОВА, кандидат педагогических наук, доцент
Киевский национальный университет им. Т. Шевченко,
01003, Киев-03, ул. Владимирская, 60

И.В. ИВАНОВА, студентка

Национальный университет биоресурсов и природопользования,
03040, Киев-40, ул. Васильковская, 17

Проанализирована специфика технологий производства посадочного материала плодовых культур и винограда. Представлены список отраслевых нормативно-правовых документов и данные о государственной финансовой поддержке отрасли. Обоснована необходимость перехода питомниководческих хозяйств на выращивание безвирусных саженцев. Определены проблемные вопросы питомниководства, которые ещё необходимо решать на законодательном уровне, и конкретные предложения, которые нужно внести в виде очередных изменений в законодательство Украины.

Ключевые слова: отрасль, питомниководство, посадочный материал, сажанцы, биотехнологический комплекс, in vitro, законодательство, государственная поддержка.

Одержано редколлегією 20.05.2021.